

8  
8  
PROTOCOL (Visit of a chief)

Investigator; Willie.D

Interviewed: Neori Saga.....73yrs, Naivilaca, Rewa.

ULUTAGA: NA NONA VEISIKO EDUA NA TURAGA KINA DUA NA VANUA.

V/S - Ni sa kele mai na i lakolako vakaturaga, ena lai tuberi  
vua edua na kamunaga mei Vakasobu. Sa oti koya ni sa  
gole mai ki na vale ni soqo, sa na qai caka tale edua  
Q/ na kamunaga mei Qaloqalovi. Sa na oti koya sa qai mai  
S/ caka yaninai Sevusevu, ni sa oti koya sa na qai caka  
na yaqona vakaturaga. Ni sa maca koya sa qai caka tiko  
yani na veivosaki kei koya na vulagi ka gole tikoyani.

T/ Ni sa oti koya eratou sa na Tatau meratou sa na suka lesu  
tale. Ena dua tale na kamunaga ena vakacabori eke.

- Ocei ena vakacabora nai Vakasobu ?

V/S - Esa dau tiko koya e digitaki mai cakava na i Vakasobu,  
sa na qai mai caka e vanua nai Qaloqalovi ka dua ga na  
kena turaga. Oqo e vakayagataki kina edua na kamunaga.

S/ Ni sa lai caka nai Sevusevu oqori edua na vuni yaqona.  
Ia e dodonu me dau Sevusevu mai liu ko iratou na gole  
tiko-yani, ni sa tarai oti ga mai na nodratou i Sevusevu.  
Eratou sa qai mai vakacabora yani na nodratou i Sevusevu  
veiratou na vulagi. Oqori edau vakayacori ga yani kevaka  
e gole mai edua na turaga. Ni sa na caka tiko naveivosaki  
T/ sa na tiko na gauna meratou sa na tatau tale kina niratu

Cont'd Page 2.

T/T - sa vakarau lesu tale. Oqo ena vakacabori tale kina edua  
na kamunaga me nodratou i Tatau ni ratou sa lesu tale.  
Ia sa na qai vakacabori mai edua tale na kamunaga  
me nodratou i Vakatale mai veira na lewe ni vanua.

V/T  
S/I Ia na yaqona ni Sevusevu ni sa vakacabori oti ga sa  
nameketaki na mena yaqona vaka turaga. Ni na gunu  
oti ga sa na rabeti sara ga na mena yaqona.

Na tabu keda dui rawata ena gauna ni soqo vakaoqo edau  
vakatau sara toka ga veikeda. Mevaka na kena meketaki  
na yaqona eratou dau meketaka ga na lewe ni koro.

W/Y Ni sa caka oti na yaqona vakaturaga sa qai dau caka yani  
na Wase ni yaqona vakaturaga. Oqori na magiti ka dau  
soli yani veira na lewe ni vanua me baleta na Wase ni  
yaqona vakaturaga. Dau caka kina vuaka vavi vata na  
kena coi sa vavi tu mai.

V/M Sa oti nai wase ni yaqona sa qai vakacabori yani nai  
Vakamamaca, e rawa tale ni tevu edua na ibe.

U/S Niisa tadu mai ki ke na Vunivalu sa na lako mai sa na  
dua sara me lai wawa toka. Ni kele ga mai caka sara na  
nona i Vakasobu, ni ratou sa sobu ga mai ratou gole  
sara mai kina vanua era sa wawa tiko kina na kena  
turaga. Ena qai vakayacori kece eke na veiqaraqaravi  
vakaturaga. Me yacova sara yani na kena sa lai tevu  
nai Vakamamaca, sa qai mai caka tiko yani na gunu  
yaqona. Eratou sa na lesu tale na vulagi tiko yani.  
Ia mevaka nidau vei bale yaki na Bose vakaturaga, era  
dau lai vakaicili ga ena vanua ka tiko kina na nodra  
Veimataki.

C/U

011  
- Mevaka ni ko keitou oqo e Noco eratou a mai vakaicili veikeitou ko iratou mai Lau. E via vaka tu koya na kena i lakolako me baleta nanodra dau lai vakaicili yani na vulagi kina dua na koro. Na veika kece me baleti ira na vulagi sa dau nodra i tavi sara ga na i taukei ni cili. Ni dau caka edua na soqo era sa dau tu ga ko ira na yadrava tu na soqo. Mevaka e Burebasaga eratou dau yadra ko iratou mai Vutia. Edau caka na yadra ena vanua e caka kina na soqo. Ni sa tadu yani edua na turaga sa tabu sara na kaikaila e lomani koro, baleta ni sa dau tiko sara ga koya me dau veikaraci e loma ni koro. Sa tiko tale ga koya me tu vua nakaukauwa vakavanua medau veikaraci. Mevaka ni tadu mai na turaga na Vunivalu sa tiko ga na vanua e lai vakacili kina. Vaka kina na kena kakana ena kau ga yani kina vanua e tu kina se kina vanua e vakaicili kina.

012  
Ni sa tadu yani na turaga sa tiko sara koya e nona na yadra. Mevaka e Rewa ni ratou dau yadra mai Vutia.

Qu  
Sai iratou sara ga oqo na dau raica na tovo ni tamata ka ratou rawa talega ni soli lewa ni sa dua na tamata e sega ni muria na nodratou lewa.

- Dua tale beka na ka ko via tukuna ?

013  
- Ia ni sa dau caka edua na soqo ena duana vanua sa tiko edua na kakana edau tabu ni da kani baleta ni tiko ko iratou na Bati. Mevaka ko sa wili tiko mai vaka Bati vei au, ia au na sega ni kana ika koi au. Kevaka eratou nakana ika ia eratou na rawa ni Ora.

- TABU
- Ia ni sa lai caka edua nasogo vaka koya sa rawa ni da lai kana vuni. Koya gona edau via dredre vakalailai kina na tikina koya. Kevaka eda laurai keda sa na rawa ni Ore kina. E liu se bibi sara ga na ka ogo na Ore, mevaka ni dau vakayacori talega ena gauna ni mate. Oqori mevaka tiko na nomu i soro veiratou ka vakaorei iko.
  - Mevaka ena gauna e liu ni tiko ga na waqa, edau caka mai vei nai Vakasobu ?
  - Edau lai vakayacori sara ga mai waqa, dua ga nai waqa lailai ka ratou gole yani kina qai lai caka kina na i Vakasobu.
  - Rawa ni vakamacalataka mada na nodra i suluna dau meketaki yaqona ?
  - Ko koya ka tui yaqona edau daramaka edua na liku drauni qai, qai mai vakavesa yani na ligana vakakinana yavana. Oti sa qai mai dau meketaka yani na yaqona mena na turaga. Ni dau gunu oti ga na turaga ka rabeti, oti ga koya sa mai oti kina na yaqona vakaturaga.
- 1/2
- Sa na qai lose tale na yaqona baleti ira na kena vo ni turaga, ia sa dau toka sara koya ka lewa tiko mai na waini yaqona. Oqori koya na mata ni vanua edau lewa sara toka ga mai na wai ni yaqona.
- Eke edau laga na qaqani meke qai tucake ga yani koya kauta cake yani na bilo yaqona vua na turaga. E sega ni dau meketaki se me matana toka beka.

Cont'd Page 5.

- Eso nai vakarau baleta na veiqaravi ena gauna oqo sa vaka e vakamamadataki, mevaka eliu edau maucokonavinaka nai tovo vaka viti.

VIT  
Ni sa Tatau na turaga me sa golelesu tale, ena qai caka yani na nona i Vakatale dua na kamunaga. Oqori me nona i Vakatale kina vanua ka gole tiko mai kina.

- Nacava beka ni Vakasosoniwaqa ?

- Mevaka ena gauna oqo au sega ni taura tiko mai vakalailai na tikina me baleta na ka oqori.

Sa kena levu ka ni ka au rawa ni tukuna yani na tikina oqori me baleta na tovo vaka viti ni tadu yani edua na turaga kina dua na vanua.

Sa kena levu ga koya.

S A O T I